IPOSTAZELE FEMINITĂȚII ÎN PROZA MARIEI MATIOS

Aliona BIVOLARU

В данной статье мы рассматриваем драматичный образ женских персонажей в прозе украинской писательницы Марии Матиос с точки зрения гендерной культуры, феминистской литературы и постколониальной теории.

Ключевые слова: постколониализм, феминизм, гендерная роль, постмодернизм

Numită de critici „a doua Lesia Ukrainka", sau „Vasîli Stefanîk în fustă", comparată cu Boris Akunin şi George Sand, Maria Matios este una dintre cele mai cunoscute scriitoare din Ucraina. Toate epitetele cu privire la Maria Matios – „prima doamnă a literaturii ucrainene" sau „cea mai prolifică scriitoare ucraineană" - oferă indicii cu privire la statutul acesteia în cercurile literare ucrainene şi scot în evidenţă valenţele operei sale. Făcând parte din elita scriitorilor contemporani ucraineni, Maria Matios s-a născut într-o familie de huţuli din Cernăuţi. Aceasta a absolvit Facultatea de Filologie a Universităţii din Cernăuţi şi primele sale versuri le-a publicat la 15 ani, iar prima nuvelă, *Юр'яна і Довгопол* (Iuriana şi Dovgopol), în 1992, în revista „Kiev". Membră a Uniunii Naţionale a Scriitorilor din Ucraina (din 1986) şi a Asociaţiei Scriitorilor din Ucraina, câştigătoare a numeroase premii literare, printre care prestigiosul premiu Şevcenko (pentru *Солодка Даруся/* Darusia cea dulce), Maria Matios este una dintre cele mai importante scriitoare postmoderniste şi reprezintă vocea femeilor dintr-o societate patriarhală, tradiţionalistă şi post-colonială, aşa cum este Ucraina secolului al XXI-lea.

Începând cu anii '90 ai secolului trecut, studiile de gen au prins amploare în Ucraina, deşi a existat şi în trecut o tradiţie a mişcării feministe destul de puternică; în literatura ucraineană, primii adepţi ai curentului modernist în literatură au fost femei, iar încercarea acestora de a moderniza cultura a avut o puternică susţinere, bazată pe convingeri feministe care au făcut parte dintr-un program mai amplu de extindere a creaţiei artistice. Olga Kobîlianska şi Lesia Ukrainka au marcat sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea prin intermediul scrierilor lor; ele

BDD-A27223 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)

însă au asimilat şi au integrat experienţele literare ale predecesoarelor lor, precum: Marko Vovciok, Olena Pcilka, Ganna Barvinok, Natalia Korbîbnska.

Solomia Pavlîcenko[1] afirma că, odată cu acestea, s-a făcut auzită pentru prima dată în literatura ucraineană vocea inteligentă a femeii şi, odată cu ea, ideea feministă. Aceste două scriitoare nu doar că au distrus imaginea patriarhală a femeilor impersonale care a dominat cultura naţională în secolul al XIX-lea, dar au distrus şi mitul privind pasivitatea sexului feminin, precum şi slăbiciunea faţă de veşnica forţă a sexului masculin.

Femeile, în principal excluse din viaţa politică şi limitate la sfera privată a familiei, au rămas în mare parte invizibile în ceea ce priveşte marile scrieri, rezultate ale analiştilor şi cercetătorilor de sex masculin, dar acest lucru nu înseamnă că femeile n-au avut „istorie" – mai degrabă se poate observa faptul că abordările tradiţionale ale istoriei, care se concentrau mai mult pe conceptul de „descriere", şi nu pe cel de „teoretizare", şi care prezentau doar un singur punct de vedere (acela al masei, stereotipul), au dezavantajat în discursul istoriei grupurile marginalizate din care femeile făceau parte în mod cert.

Istoria femeii în contextul naţiunii colonizate este marginalizată, atât ca istorie a femeii în sine, cât şi ca istorie a subiectului colonizat. Chiar şi în perioada post-colonială în care naţiunea care fusese supusă colonizării şi care îşi produsese propriul discurs istoric şi pretindea un spaţiu propriu, separat de cel al colonizatorului, istoria femeii tinde să rămână invizibilă. În acest context, lucrările scriitoarelor din ţările postcoloniale constituie o sursă de informaţie foarte importantă, tocmai datorită faptului că acestea conţin esenţa discursului istoric feminin. Maria Matios, alături de alte scriitoare postmoderniste ca Oksana Zabujko, Evghenia Kononenko, Tatiana Malarciuk, scoate femeia din anonimatul pe care îl dictează marginalitatea şi demonstrează relaţia dintre femeie şi istorie în ceea ce priveşte o dublă opresiune – experienţa feminină în perioada colonială (ca subiect colonizat şi ca subiect caracterizat de gen (*gendered subject*).

Incursiunea psihologică a Mariei Matios în sufletul feminin este în mod evident una diferită în comparaţie cu precursoarele sale de la începutul secolului al XX-lea. Utilizând un instrumentar specific literaturii postmoderne, scriitoarea renunţă la imaginea femeii emancipate, promovată de scriitoarele moderniste ca: Olga Kobîlianska şi Lesia Ukrainka, şi mai târziu de Oksana Zabujko, revenind la abordarea, aparent tradiţionalistă a fatumului dramatic al femeii, care o urmăreşte

[1] Solomia Pavlicenko, *Дискурс модернізму в українській літературі*, ediţia a doua, Kiev, 1999.

BDD-A27223 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)

de la naştere până la moarte. Maria Matios face o cercetare mai profundă a sufletului feminin decât un simplu „inginer al sufletelor umane", metoda folosită fiind „cercetarea psihologică", iar instrumentul este „scalpelul cu laser al neurochirurgului"[1].

Protagonista tipică a nuvelelor Mariei Matios este femeia cu o soartă complexă şi tragică, prezentată cititorului în momentele-cheie ale vieţii: cel puţin o jumătate dintre eroinele sale sunt orfane, violate, singure, au copii cu dizabilităţi sau nu au copii, întrucât în mod frecvent eroinele Mariei Matios suferă de sterilitate (Severina din *Москалиця/* Moscaliţa, Darusia din *Darusia cea dulce*, Larisa din *Щоденник страченої/* Jurnalul executatei).

În demersul său narativ, autoarea porneşte de la un conceptul de construire a textului, specific postmodernismului prin trimiteri intertextuale la scriitorii clasicii literaturii ucrainene; în aproape toate romanele sale, aceasta face o aluzie transparentă la baladele romantice ale lui Taras Şevcenko, *Катерина* şi *Наймичка/* Katerîna şi Naimîcka, cum ar fi descrierea condiţiilor care au precedat venirea pe lume a Severinei din nuvela *Moscăliţa*: de la violarea mamei sale, cu nume sugestiv Katerînka, de soldaţii ruşi, până la moartea tragică a acesteia în apele râului în timpul unei inundaţii, povestirea concentrându-se în continuare pe soarta orfanei Severina. Deşi Matios îşi conturează eroinele cu trăsături specifice scriitorilor clasici ucraineni, oferind protagonistelor aspecte contradictorii, aceasta pune accent pe variabilitatea sensurilor, prezentând cititorului diferite laturi ale personajelor. Nicio comparaţie cu predecesorii nu poate fi percepută ca un tot complex şi nici nu pot fi identice pentru evaluarea autoarei.

În proza sa Maria Matios face un perpetuu joc între aspectele personale şi naţionale, concentrându-se în mod egal pe acestea, făcând permanent paralele între cele două faţete ale personajelor, feminin şi masculin, extrapolând spre personal şi naţional. Proiectat ca un mecanism care generează un spaţiu discursiv în care atât problemele naţionale, cât şi problemele feministe sunt preluate şi analizate, nuvelele Mariei Matios nu sunt nuvele feministe prin excelenţă, ci tratează o paralelă între trauma poporului ucrainean, asaltat în permanenţă de alteritate, dar şi de trauma femeii într-o societate patriarhală, conservatoare, postcolonială care are încă o

[1] I. Solodcenko, *Драмы на фоне истории о творчестве Марии Матиос*, „Киевский телеграф", nr. 52/ 2009.

BDD-A27223 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)

identitate confuză. Astfel, prin feminitatea/maternitatea eşuată a Severinei, Darusei, Mariţei se poate înţelege şi eşecul Ucrainei ca naţiune.

De asemenea, autoarea pune în valoare importanţa auto- şi hetero-identificării; personajele sale principale fiind permanent în centrul atenţiei comunităţii, datorită faptului că nu sunt ca toţi ceilalţi, sunt diferite.

Relevarea trăsăturilor „celuilalt", ale „alterităţii", se face printr-o contrapondere, explicită sau implicită, a imaginii de sine, a propriilor caracteristici individuale, locale, regionale sau naţionale. Proiecţia condensată a propriei colectivităţi cu care se identifică individul (indivizii) sunt auto-imaginile care stau la baza eşafodajului semi-mitic al conştiinţei şi identităţii naţionale.

Prin contrapondere cu imaginea de sine (auto-imaginea) se cristalizează imaginea celuilalt, diferit de a noastră, deci a străinului. Aceste imagini au fost denumite hetero-imagini şi se bazează pe aceleaşi mecanisme de construire a imaginii[1]. De foarte multe ori eroinele Mariei Matios sunt în mod real sau doar se sugerează că ar fi de altă naţionalitate, fiind încă un mod de a le sublinia unicitatea, Mariţa este din „însorita Moldovă", Severina nu este altceva decât „rusacicka" sau „moscaliţă", datorită originii tatălui pe care nu l-a cunoscut niciodată, deşi ea nu ştie un cuvânt în rusă, dar în schimb se descurcă să discute cu autorităţile româneşti dintre cele două conflagraţii mondiale, fiindu-i alocate elemente autobiografice ale scriitoarei Maria Matios.

O temă dramatică întâlnită permanent la Maria Matios este maternitatea sau pseudo-maternitatea utilizată pentru reliefarea refuzului paradigmei culturale anterioare, ca o altă caracteristică a postmodernismului, cum ar fi în cazul Mariţei din *Мама Маріца – дружина Христофора Колумба*/ Mama Mariţa – soţia lui Cristofor Columb. În această nuvelă, Matios recurge din nou la un alt motiv din literatura universală, mitul lui Oedip, reinterpretându-l pentru a pune în valoare sacrificiul matern suprem făcut de Mariţa din dorinţa de a-şi proteja şi de a-şi ajuta fiul Cristofor, chiar şi cu preţul incestului. Finalul este previzibil pentru autoare, sinuciderea mamei în apele unui râu, simbol al curăţeniei al spălării păcatelor, ce se regăseşte aproape obsesiv în întreaga operă a Mariei Matios. La fel se poate interpreta şi sinuciderea Matronkăi care renunţă voluntar la fiica sa Darusea, indicând demoralizarea finală a femeilor ucrainene în calitate de soţii şi mame.

[1] Gheorghe Lascu, *Imagologia literară comparată. Câteva repere teoretice şi metodologice*, în http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=2782.

BDD-A27223 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)

Literatura ucraineană tradiţională cultivă imaginea mamei, ca tipologie protectoare care, în ciuda diferitelor regimuri politice şi dezastrelor sociale, rămâne un refugiu de umanitate şi credinţă în Hristos răstignit pentru păcatele omenirii. În schimb, Matios pune în prim plan femeia ca purtătoarea a sexului ei şi nu ia în considerare posibilitatea identificării împlinirii sale în sânul familiei sau împlinirea prin maternitate[1]. Dacă ar fi oferit personajelor sale oportunitatea de a-şi pune în valoare identitatea feminină Maria Matios ar fi anulat conflictul între femeie şi rolul de gen date de rolul de mamă, în care o femeie s-ar simţi natural. Însă bucuria aceasta le este refuzată majorităţii protagonistelor autoarei, iar motivul acestei pierderi este de fiecare data cauzat de bărbat, prezentat ca întruchipare a răului.

De asemenea, un rol important în drama personajelor feminine ale Mariei Matios, regăsit în principalele romane ale sale, *Darusia cea dulce*, *Jurnalul executatei* şi *Майже ніколи не навпаки/* Aproape niciodată invers este motivul copilului inexistent. Într-o altă nuvelă, *Будьте здорові*, *мамy*/ Fii sănătos, tată, personajul feminin Petrunka are un copil imaginar. Fabricat din zdrenţe, „copilul" reprezintă singura ei consolare. În romanul *Darusia cea dulce,* într-una din conversaţiile vecinilor se menţionează că orfana Darusia „purta rădăcinile săpate ale florii la piept ca pe un copil", strângându-le la piept şi cântându-i de parcă ar fi fost un copil". Personajul principal din *Jurnalul executatei* urmăreşte creşterea unor castraveţi: „le împleteşte hăinuţe" şi i se pare că participă la creşterea copilului.

În multe dintre operele Mariei Matios apare şi motivul avortului ca exprimare a eşecului maternităţii şi imposibilitatea de găsire a unui echilibru. În romanul *Darusea cea dulce* Matronka regretă că a născut: „Mai bine aş fi scăpat de o asemenea pacoste sau aş fi născut-o mută”[2]. În saga de familie *Aproape niciodată invers*, Teofila, victimă a violului, a încercat să avorteze, însă fără succes.

Eroinele Mariei Matios resimt durerea emoţională şi fizică, pentru ele fericirea feminină nu poate fi concepută fără un sentiment al maternităţii, însă copilul dorit se dovedeşte a fi în plus, conform modelului construit de scriitoare în sensul paradigmei relaţiilor de gen.

Plasându-şi protagonistele într-o societate patriarhală şi tradiţionalistă, Maria Matios îşi forţează de la bun început eroinele să-şi depăşească condiţia. Lupta

[1] P.B. Harciuk, *Марія Матіос: між традицією і стилізацією,* în vol. *Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навчальний посібник*, Kiev, ВЦ «Академія», 2008, pp. 68–73.
[2] Titlurile romanelor, precum şi citatele din opere sunt traduse de autoarea articolului.

BDD-A27223 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)

lor cu tradiționalismul societății și superstițiile populare nu este una voită, ci este o luptă dramatică pentru supraviețuire, care de cele mai multe ori este pierdută odată cu întreruperea violentă / sinuciderea vieții protagonistelor.

Dihotomia feminin-masculin este prezentă mereu în opera scriitoarei, caracterizată însă prin absența bărbatului din acțiune, deși el reprezintă motivul primordial pentru tragediile protagonistelor. Într-un mod personal și inventiv, Matios atribuie bărbatului din romanele sale un rol demonic, care o condamnă la o viață nefericită de pe pământ. Chiar din alegoria titlului nivelei *Mama Mariţa – soţia lui Cristofor Columb* se deduce clar acest lucru. Mariţa (Maria) face trimitere la Maica Sfântă a lui Iisus. În plus, conform apocrifelor, Maria este chiar soţia lui Iisus, iar Cristofor Columb – descoperitorul Americii – a făcut posibil accesul la mituri şi credinţe păgâne, arhaice, precreştine. Din punct de vedere hermeneutic se încercă o uniune dintre Maria şi Columb, adică dintre creştinism şi păgânism. Astfel, Maria se întoarce într-o eră precreştină prin săvârşirea actului de incest. Şi în cazul nuvelei *Moscaliţa*, reprezentanţilor NKVD-ului li se atribuie acelaşi rol diabolic cu care Severina luptă prin metode neortodoxe, de vrăjitorie.

Cu toate acestea, ideea care transcende în toate operele Mariei Matios este legată de căutarea permanentă a fericirii feminine care, în absenţa bărbatului, este imposibilă. Toate protagonistele sale aşteaptă cu determinare şi înfrigurare, până la moarte bărbatul, întruchipat fie de soţ, de iubit, ori de tată.

În ciuda dramelor personale pe care le expun, vocile protagonistelor emană putere, forţă şi determinare, atribute specifice, în mod tradiţional, discursului masculin. Într-adevăr, nu există nicio îndoială în ceea ce priveşte agentul activ în roman şi, mai exact spus, cine este cel ce ocupă această poziţie de control – bărbaţii sunt reduşi la tăcere şi transformaţi în obiecte pasive. Pe de altă parte, atitudinea „masculinizată" a protagonistelor intră în conflict cu dorinţa lor cea mai arzătoare – de a accede la fericirea feminină, de a forma o uniune şi de a avea un copil. Se poate spune că, pe cât de independente şi de egale în drepturi îşi doresc să fie personajele feminine, pe atât de dependente se dovedesc a fi.

Deşi pentru acţiunea naraţiunilor sale Maria Matios preferă comunităţile mici, de cele mai multe ori satele huţulilor, întrucât acolo se poate revela cel mai bine soarta dramatică a femeilor, neîmplinirea femeii şi poziţia sa oprimată, ce se poate explica prin rigiditatea normelor sociale general acceptate, este relevată şi în *Jurnalul unei executate,* în care se descrie societatea ucraineană de la sfârşitul secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea. Dar nici în condiţii moderne femeia nu se poate realiza, întrucât fericirea ei este cuantificată şi măsurată de acel

BDD-A27223 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)

„altceva" în termeni patriarhali şi tradiţionali: „Este, probabil, groaznic să-ţi dai seama că eşti bătrână şi nimeni nu are nevoie de tine".

Prin urmare, Maria Matios urmăreşte în proza sa soarta tragică a femeilor indiferent de societatea în care acestea trăiesc şi în momente diferite din istoria Ucrainei. Ea oferă cititorului posibilitatea de înţelege condiţiile vitrege în care a s-a dezvoltat identitatea naţională a ucrainenilor, relevând momentele cheie din evoluţia societăţii ucrainene, prezentând cu o frapantă sinceritate şi profunzime regulile care guvernează relaţiile sociale din Ucraina secolului al XX-lea – început de secol al XXI-lea. Din proza Maria Matios transpare faptul că egalitatea dintre sexe este doar mimată, iar evoluţia opiniei sociale cu privire la locul femeii chiar a regresat în anumite privinţe. Astfel, conflictul dintre rolul de gen şi identitatea feminină în opera scriitoarei rămâne nerezolvată, aprofundându-se totodată drama destinului femeii.

Bibliografie

Drozdovski, D., *Український жоржсандизм XXI століття* в „Дивослово", 2009, nr 2, pp 61–62

Evtuşenko T.O., *Фразеологічна вербалізація визначальних ріс менталітету у прозі В. Стефаника і М. Матіос*, în *Наукові записи Бердянського державного педагогічного університету*., 2014, випуск IV

Gundorova T., *Після-чорнобильська бібліотека*: *Український літературний постмодерн*, Kiev, Критика, 2005

Harciuk R.B., *Марія Матіос: між традицією і стилізацією,* în *Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навчальний посібник*, Kiev, ВЦ «Академія», 2008, pp. 68–73

Klimenko, V., *Дві Марії і вселенська печаль*, în „Україна молода", 2005, 12 februarie, pp.. 6–7

Літературознавчий словник-довідник, R.T. Gromiak, Iu.I. Kovaliv ş.a., Kiev, ВЦ «Академія», 1997, 752 p.

Maatios, M.. *Бульварний роман*, Lvov, ЛА «Піраміда», 2003, 188 p.

Matios, M., *Вирвані сторінки з автобіографії*, Lvov, ЛА «Піраміда», 2011, 368 p.

Matios, M., *Кулінарні фіглі*, Lvov, ЛА «Піраміда», 2009, 208 p.

Matios, M., *Майже ніколи не навпаки*, Lvov, ЛА «Піраміда», 2007, 176 p.

Matios, M., *Москалиця. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба*, Lvov, ЛА

BDD-A27223 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)

«Піраміда», 2008, 64+48 pp.

Matios, M. *Нація,* Lvov, ЛА «Піраміда», 2007, 256 p.

Matios, M., *Нація. Одкровення,* Lvov, ЛА «Піраміда», 2006, 204 p.

Matios, M.. *Солодка Даруся,* Lvov, ЛА «Піраміда», 2005, 176 p.

Matios, M., *Фуршет від Марії МАТІОС,* Lvov, Кальварія, 2002, 338 p.

Matios, M., *Чотири пори життя,* Lvov, ЛА «Піраміда», 2009, 264 p.

Matios, M., *Щоденник страченої*, Lvov, ЛА «Піраміда», 2005,192 p.

Pavlicenko, Solomia, *Дискурс модернізму в українській літературі*, ediţiaa a doua, Kiev 1999

Pavliciko, D., *Безодня, куди страшно заглядати*, în „Літературна Україна", 2005, nr 2, 20 ianuarie. p. 6

Pavlîşîn, G.Ia., *Традиційні та новаторські жанрові моделі у прозі Марії Матіос*, în *Наукові праці*. ed. 156, vol. 168

Solodcenko I., *Драмы на фоне истории о творчестве Марии Матиос*, în „Киевский телеграф", nr. 52, 2009

Webografie

Guzio, G.. *Марія Матіос: «В україні мільйони чоловіків, але вони якісь такі «малолітні»* [Електронний ресурс]: http: //www.wz.lviv.ua/pages.php?ac=arch&atid=44607.

Lascu, Gheorghe *Imagologia literară comparată. Câteva repere teoretice şi metodologice*, în http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=2782

Matios, M., *Я не Стефаник у спідниці, я — Марія Матіос у спідниці*, www.review.kiev.ua/arcr.shtm?id=029

Matios, M., *Містер і місіс Ю-КО в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA* /, Lvov, ЛА «Піраміда», 2006

BDD-A27223 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:00 UTC)